

Knud J.V. Jespersen
8. februar 1942 – 29. juli 2022

AF
GUNNER LIND

Knud J.V. Jespersen 2014. i embedsuniform som kgl. ordenshistoriograf. Fra venstre storkorset af Den Tyske Fortjenstorden, den japanske Hellige Skats Orden af 3. klasse, kommandør af 1. klasse af den finske Hvide Roses Orden (med bryststjerne), kommandørkorset af 1. grad af Dannebrogordenen (med brystkors), fire erindringsmedailler fra kongelige jubilæer og fødselsdage og yderst til højre Ordenskapitlets officianttegn, en lille elefant. 2018 blev han tillige kammerherre. Foto: privat.

Knud Jesper Vinggaard Jespersen gik ikke den lige vej til sin gerning som historiker. Før han påbegyndte historikerstudiet i 1966, havde den fynske gårdmandssøn gennemført uddannelsen på Bygholm Landbrugsskole, aftjent den lange værnepligt i Den Kolde Krigs tid inklusive uddannelse til reserveofficer, taget studentereksamen på kursus og en kort tid læst statskundskab. I 1965 blev han gift med Karen, født Madsen, som blev ham en stor hjælp livet igennem, også i forskningen, hvad han aldrig forsømte at anerkende. Det blev med hans egne ord et „lykkebringende arbejdsfællesskab“.

Magisterkonferensen forelå fem år efter studiestarten, doktordisputatsen efter yderligere seks. Denne præstation sættes i relief af, at han under studiet arbejdede som timelærer på Odense Studenterkursus og senere som arkivarvikar på Landsarkivet for Fyn. Disputatsen blev skrevet i forskningstiden som amanuensis, adjunkt og lektor ved Odense Universitet. Den hurtige faglige karriere var udtryk for en usædvanlig arbejdsevne og arbejdsglæde. Den var også udtryk for et intellekt, som formulerede sine spørgsmål og sine svar med usædvanlig hurtighed og klarhed. De egenskaber satte sig spor i en livslang produktion, stor i omfang og emnekreds.

Knud J.V. Jespersens karriere som historiker var knyttet til to institutioner, Odense Universitet, i dag Syddansk Universitet, og det danske kongehus. Han studerede historie i Odense, fik sin doktorgrad der og var ansat ved dette universitet fra 1971 til pensioneringen i 2006, fra 1996 som professor. Kongehuset blev han knyttet til som kongelig ordenshistoriograf i 1995, og han fortsatte i dette embede til 2018. Både som universitetshistoriker og kongelig embedsmand mødte han megen anerkendelse. Han modtog Odense Universitets guldmedalje i 1971, blev indvalgt i Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie i 1979, i Det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie i 1984 og i Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab i 1999. I 2006 hyldede kolleger ham med festskriftet *Krig fra først til sidst*.¹ Den kongelige tilfredshed med hans tjeneste fik sit udtryk i Dannebrogordenens kommandørkors af 1. grad og udnævnelsen til kammerherre.

Jespersens første væsentlige arbejde var disputatsen *Rostjenestetaksation og adelsgods. Studier i den danske adelige rostjeneste og adelens godsfordeling 1540-1650* (Odense 1977). Den står på visse måder isoleret i hans produktion. Erkendelsesinteressen i dette studie af adelens jordejendom er økonomisk-historisk og socialhistorisk. En tilgang, der var central for Erling Ladewig Petersen, Knud J.V. Jespersens vigtigste lærer

¹ Lars Bisgaard m.fl. (red.): *Krig fra først til sidst. Festskrift til Knud J.V. Jespersen*, Odense 2006. Heri findes bibliografi over Knud J.V. Jespersens arbejder indtil 2005.

og vejleder, men i det lange løb ikke for Jespersen. Disputatsen slog imidlertid tre temaer an, som skulle komme igen: 1600-tallets transformationer af stat og samfund i Danmark, krigens og militærets historie samt adelens historie.

Hovedværket om det danske 1600-tal er bind 3 af *Gyldendals Danmarkshistorie* om perioden 1648-1730 (1989). En række artikler på dansk, engelsk og tysk behandler dansk udenrigspolitik i denne epoke, som også er emne for samlet behandling i bind 2 af *Dansk Udenrigspolitikks Historie* (2002), hvor Jespersens afsnit dækker årene 1648-1720. Andre artikler på dansk og engelsk handler om statsstyrets historie og dets hovedpersoner. Blandt emnerne er Christian 4.s forhold til Rigsrådet og adelen, Christian 5.s politiske testamenter, Griffenfeld som kongelig favorit og tolkningen af revolutionen i 1660.

Det militærhistoriske indslag i disputatsen er beskedent. Rostjenesen var ganske vist en militær enhed, men det er stort set kun dens organisation, der behandles. Bag ved lå der imidlertid en interesse for krigens og hærens historie. Allerede i 1970'erne argumenterede Jespersen programmatisk for militærhistoriens faglige relevans, og han publicerede nogle små arbejder om slaget ved Lutter am Barenberg i 1626 og Københavns belejring i 1807. Gennem hele karrieren kom der nye bidrag om emner fra flere århundreder af Danmarks militære historie. Han skrev blandt andet om 1800-tals krigshistorikeren F.H. Jahn, den danske hær efter 1864, den kontroversielle general og krigsminister Saint-Germain, hærens organisation og bevæbning i NATO, garnisonsbyer og udskrivningsordningen af 1788. Flere artikler behandler dansk historie med udgangspunkt i den internationale diskussion af den „militære revolution” i Europa i 1600-tallet. Jespersen var en hovedkraft bag *Danmarks krigshistorie* fra 2008, dels som den ene af de to redaktører, dels i form af et over 200 sider langt afsnit om svenskekrigenes epoke fra år 1600 til 1720. De tungeste militærhistoriske værker handler imidlertid om besættelsestiden. Det er monografierne *Brigaden. Den danske Brigade i Sverige 1943-1945* (1993) og *Med hjælp fra England. Special Operations Executive og den danske modstandskamp 1940-1945* (to bind, 1998 og 2000), der blev fulgt af en række formidlende og udbyggende artikler.

De adelshistoriske artikler handler alle om adelen efter dens storhedstid. Blandt emnerne er adelens transformation under enevælden, debatten om dens karakter under enevældens rangsystem og demokratiets principielle lighed samt dens forsøg på at fastholde standsbevidstheden gennem organisation. Tæt knyttet til dette tema skrev Jespersen også om de danske ridderordener, et af enevældens instrumenter, når arvelig rang skulle underordnes den individuelle kongelige nåde.

Knud J.V. Jespersens værk begrænser sig ikke til disse tre hovedtemaer. Han skrev meget andet, i høj grad om emner, som han personligt havde et forhold til. Odense Universitets historie og Odense bys historie var blandt emnerne, men han skrev også om Dalum Landbrugsskole, om Fyens Stifts Patriotiske Selskab og om missionshuset Salem i Tommerup, den landsby, hvor han boede. I den anden ende af det sociale spektrum ligger biografien *Rytterkongen. Et portræt af Christian 10.* (2009). Den blev akkompagneret af artikler om politisk vigtige aspekter af kongens virke, det hele funderet i adgang til kongens personlige optegnelser. Knud J.V. Jespersen skabte således tillid i højst forskellige kredse, så de overlod ham opgaver af følsom karakter. Hans faglige bredde i henseende til både emner og perioder kom til syne i to synteser der strakte sig langt ud over Fyn. Det ene var *Stat og nation* (1992) om den europæiske civilisations historie 1500-1900, den anden *A History of Denmark* (2004 og senere) om Danmarks historie siden år 1500. Begge i sagens natur vidt favnende, men i Jespersens tilgang med statens udvikling i centrum.

Fagfællernes vurdering af Knud J.V. Jespersens værk har været særdeles konsistent. Gennem de talrige anmeldelser af de mange værker er der karakteristika, der går igen. Fremhævet bliver en forbillig klarhed båret af en stram og enkel komposition og et levende sprog. Man møder ord som veldokumenteret, velargumenteret, gennemtænkt, dækkende, redelig. Ingen tvivl om, at Knud J.V. Jespersen var sikker på hånden, både som forsker og som skribent.²

Klarheden i fremstillingen hvilede på skarpe vinklinger og klare valg. Det gjorde sjældent Jespersen til en omstridt historiker. En grund var, at han konsekvent undgik at give kritik en polemisk form. En anden, at de klare standpunkter advokerede for et nuanceret og forstående syn på de historiske processer. Det er karakteristisk, at han – stillet over for krise og revolution i midten af 1600-tallet – argumenterede

² Her er anvendt anmeldelser af Henrik Becker-Christensen i *Historisk Tidsskrift*, 90 (1990); Troels Dahlerup i *Historie Jyske Samlinger*, ny rk. 18 (1991); Ole Degn i *Historie Jyske Samlinger*, ny rk. 16 (1987); Harald Gustafsson i *Historisk Tidsskrift*, 106 (2006); samme i *Historisk Tidsskrift*, 103 (2003); Flemming Just i *Historie Jyske Samlinger*, ny rk. 17 (1989); Steffen Heiberg i *Fortid og Nutid*, 1979 (1980); Hans Kirchhoff i *Historisk Tidsskrift*, 94 (1994); Henrik Skov Kristensen i *Historie Jyske Samlinger*, 1996:1 (1996); Jens Chr. Manniche i *Historie Jyske Samlinger*, ny rk. 19 (1993); Margit Mogensen i *Fortid og Nutid*, 26 (1975); Sebastian Olden-Jørgensen i *Historisk Tidsskrift*, 94 (1994); Erling Ladewig Petersen i *Historisk Tidsskrift*, 78 (1978); Henning Poulsen i *Historie/Jyske Samlinger*, 2000:2 (2000); Palle Roslyng-Jensen i *Historisk Tidsskrift*, 99 (1999); samme i *Historisk Tidsskrift*, 101 (2001).

for det kulturelle fællesskab mellem Christian 4. og hans modstandere i Rigsrådet og for kontinuiteten mellem adelsvælde og enevælde. Institutionernes kontinuitet og løsninger på konflikterne snarere end konflikten selv er i fokus, hvad enten det er missionshuset i Tommerup eller den europæiske civilisation. Hans opmærksomhed var rettet mod fællesskabet og samvirket mellem mennesker tværs igennem modsætninger og magtstrukturer.

Disse grundholdninger bragte Jespersen i egentlig faglig modsætning i kølvandet på værkerne om Den Danske Brigade og om SOE. Begge værker afveg markant i deres overordnede vurderinger fra det dominerende „konfliktsyn“ på samarbejdspolitikken, modstandsbevægelsen, og befrielsen. Der blev rettet kritik af både den samlede tolkning og grundlaget for enkelte vurderinger. I den forbindelse afviste Jespersen ikke uden harme at få påduttet en national og konservativ tendens.³ Afvisningen gælder selvfølgelig ordet „tendens“ med dets implicite beskyldning for at forvride historien. Men nok også „konservativ“, for Jespersen var på ingen måde sentimental eller nostalgisk over for det nedarvede. Hans Danmarkshistorie er grundlæggende en fremskridtshistorie, en positivt stemt accept af transformationerne som forklaring på udviklingen af et velfungerende samfund med en markant national bevidsthed. Trods denne afvisning er der dog klart nok en gennemgående holdning synlig i hans arbejder, som er konservativ i Edmund Burkes forstand. Ikke en fordømmelse af ændringer, men en sympati for kontinuitet gennem ændringerne, for konsensus frem for konflikt, for samfundets legitime institutioner og for de mennesker, der, nedefra såvel som oppefra, har medvirket til at opretholde social og politisk sammenhæng.

Jespersen ville derimod næppe afvise, at han var en national historiker, men heller ikke det i nogen sentimental forstand. I den programmatisk artikel „Hvad vil vi med historien? Uvidenskabelige betragtninger over fagets udvikling og rolle“ diskuterer Jespersen historiefagets udvikling som videnskab og fagstudium i de sidste par generationer af 1900-tallet. Det centrale udsagn i konklusionen er:

... at vi aldrig, selv med de mest raffinerede metoder, vil blive i stand til at beskrive fortiden som den *var* – at fremstille den objektive sandhed. Vi begynder at indse, at det vi kan gøre – og gøre godt – er at beskrive fortiden som den *er*, dvs. som den til enhver tid tager sig ud set fra nutiden. Derved placeres historien endelig

³ Knud J.V. Jespersen: „Replik“, *Historisk Tidsskrift*, 105 (2005), s. 550.

entydigt som et vigtigt aspekt af nutiden. Og dermed er historikerne også blevet vigtige medier for udviklingen af vor fælles bevidsthed og fælles identitet som danskere, europæere og vesterlændinge.⁴

Der er en dobbelthed i dette udsagn. Historikerne er konstaterbart vigtige: Deres udlægning af historien former identiteterne. Men der er også en positiv forpligtelse: Det er godt at opbygge sådan en identitet, og det er ikke en, man skal skamme sig over. Synet på historikerens arbejde er konstruktivistisk. Deres historie vil ændre sig i takt med, at nye tider bliver nutid. Men dette grundvilkår forbindes ikke med en negativ afvisning af historiens relevans. I stedet udpeges, hvad det er, der skal bygges op. Derfor er det godt, argumenteres der i samme artikel, hvis historikerne bestræber sig på at skrive, så mange læser det, og vender ryggen til intern jargon og akademiske diskussioner. Karakteristisk rammer en sjælden skarp bemærkning om andre historikere – gemt i en forskningsoversigt – „den radikale historikertradition” og „marxismens spændetrøje”.⁵ I dem så Knud J.V. Jespersen både en fagligt betænkelig overdreven tillid til egne teoretiske udgangspunkters validitet og fjender af de værdier, der var bærende for ham. Værdier, der uden tvivl var grundlagt uden for den akademiske verden, før han 24 år gammel begyndte at studere historie.

⁴ Knud J.V. Jespersen: „Hvad vil vi med historien? Uvidenskabelige betragtninger over fagets udvikling og rolle“, i *Struktur og funktion. Festskrift til Erling Ladewig Petersen* udgivet af Carsten Due-Nielsen m. fl., Odense 1994, s. 324.

⁵ Knud J.V. Jespersen & Ole Feldbæk: *Revanche og neutralitet, 1648-1814*, Dansk udenrigspolitik historie bd. 2, red. af Carsten Due-Nielsen, Nikolaj Petersen & Ole Feldbæk, Kbh. 2006, s. 519.